

Miten essee kirjoitetaan?

Kansainväliset filosofian olympialaiset ja argumentoivan kirjoittamisen taito

Filosofian olympialaisissa mitataan lukiolaisten kykyä laatia filosofinen essee annetun filosofisen lainauksen pohjalta. Suomi on voittanut kultaa neljästi ja muutenkin menestynyt kisoissa hyvin. Maamme edustajat käyvät läpi kolmen viikonlopun mittaisen valmennuksen, jossa opiskellaan tekstien tulkintaa, argumentointia sekä esseiden rakennetta ja tyyliä. Koulutuksen sisältö antaa kuvan siitä, miten hyvä filosofinen essee rakentuu.

”Images belong to the rational soul in the manner of perceptions, and whenever it affirms or denies that something is good or bad, it pursues or avoids. Consequently, the soul never thinks without an image.” Aristotle, *De Anima*¹

”Kirjoita lainauksesta filosofinen essee. Aikaa on neljä tuntia. Et saa käyttää äidinkieltäsi etkä mitään apuvälineitä suomi–englanti-sanakirjaa lukuun ottamatta.” Keväällä 2018 lukiolainen Amanda Häkkinen laati aiheesta filosofian olympialaisissa noin sadan opiskelijan joukosta kultaa voittaneen esseiden Barin kaupungissa, Montenegrossa.²

Kansainväliset filosofian olympialaiset, International Philosophy Olympiad (IPO)³, on yksi lukion tiedeolympialaisista. IPO on itsenäinen organisaatio, joka toimii yhteistyössä filosofisten yhdistysten kattojärjestön Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie eli FISP:n⁴ ja Unescon kanssa. Ensimmäiset olympialaiset järjestettiin kolmen maan – Bulgarian, Romanian ja Turkin – kesken vuonna 1993. Kilpailu on kasvanut rauhallisen alun jälkeen kohtalaisen nopeasti. Nykyisen mittansa se on saavuttanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Helsingissä vuonna 2007 järjestetyissä kisoissa oli mukana 23 maata, ja koronapandemiaa edeltäneissä kilpailuissa osallistujamaita oli noin 50. Kahden vuoden etäolympialaisten jälkeen järjestyksessään kolmannet kymmenen olympialaiset järjestettiin Lissabonissa toukokuun 2022 lopussa.

Vaikka lukiolaiset kisaavat olympialaisissa filosofisen esseiden kirjoittamisessa, itse kirjoituskilpailu tuskin jää nuorille tapahtumasta päällimmäisenä mieleen. Oleellisempaa lienee tutustuminen toisiin filosofiaan innostuneisiin kaukana kotiympyröistä, opiskelijoiden omat työpajat ja vierailevien filosofien luennot, unohtamatta maailmanparantamista öisillä hotellikäytävillä. Kokemus on useimmille elämää mullistava, ja monille se myös sinetöi

opiskelu-uran. Esimerkiksi Suomen olympiaedustajia on filosofian alalla päätyneet niin Cambridgen kuin King’s Collegeenkin. Suomalaiset yliopistot eivät vielä valitettavasti tarjoa olympialaisissa menestyneille suoraan opiskelupaikkaa, mutta muissa maissa jo pelkkä pääsy kilpailuihin voi avata toivotun yliopiston ja tiedekunnan ovet.

IPO:ssa kilpaillaan filosofisen esseiden kirjoittamisessa, mutta tehtävänä ei ole vastata tenttaattorin tai opettajan muotoilemaan kysymykseen, vaan teksti kirjoitetaan filosofisen sitaatin perusteella. Opiskelijalta ei edellytetä lainauksen tai sen asiayhteyden tuntemista. Aidosti kansainvälisessä kilpailussa vastaan ei tule sitaatteja vain länsimaisen filosofian historian supertähdiltä vaan myös muista maanosista tai vähemmän tunnettujen nykyfilosofien teksteistä. Opiskelijan tehtävänä on tunnistaa lainauksesta jokin mielekäs filosofinen kysymys ja laatia essee sen pohjalta.

Tuttuun lukiofilosofiaan verrattuna uutta on myös kirjoituskieli. Esseiden saa kirjoittaa virallisilla IPO-kielillä, englanniksi, ranskaksi, saksaksi tai espanjaksi, mutta tasapuolisuuden vuoksi kukaan ei periaatteessa saa käyttää äidinkieltään. Koska inklusiivisuus on ollut yksi IPO:n johtotähdistä, tätä on tulkittu suurpiirteisesti: esimerkiksi intialaiset opiskelijat saavat kirjoittaa englanniksi ja yhdysvaltalaiset espanjaksi. Täydellisen tasapuolisuuden saavuttaminen onkin käytännössä mahdotonta. Maailmassa on aina polyglotteja, ja globaalissa maailmassa heitä on enenevässä määrin.

Vaikka kielivaatimus suosii suuria länsimaisia kieli-alueita, se on myös hankaloittanut muutamien filosofisesti merkittävien länsimaiden osallistumista kilpailuun. Englanti ja Ranska ovat olleet mukana vasta muutama vuosi ja Yhdysvallatkin vasta espanjan lisäämisen jälkeen eli kymmenisen vuotta.

Olympialaisten tuomaristo koostuu eri maiden delegaatioiden opettajajäsenistä, yliopisto- ja lukio-opettajista. Sen vuoksi esseitä arvioidaan usein hyvinkin

erilaisista filosofisista taustoista käsin. Erimielisyyksiltä tulkinnoissa ei voi aina välttyä, mutta keskimäärin tekstien arviointi sujuu varsin hyvässä yhteisymmärryksessä. Muutamia vuosia sitten arviointiprosessissa tapahtui merkittävä muutos, kun siirryttiin järjestelmään, jossa neljä tuomaria lukee samat tekstit ja he keskustelvat niistä. Jokainen on vastuussa omista pisteistään, mutta esseiden ansioiden ja heikkouksien arviointi kollegoiden kanssa on yhdenmukaistanut tuomarien linjauksia. Keskusteluissa vallitsee yleinen hyväntahtoisuus, koska niissä käsitellään opiskelijoiden tekstien ansioita eikä oman filosofisen position meriittejä. Tämän ansiosta kilpailu on myös liudentanut jakoa analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan – sikäli kuin tuollainen jako enää vallitseekaan. Luettuaan esseeit kansainvälinen tuomaristo lähettää yhdessä valitsemansa määrän esseitä kilpailun ohjausryhmälle (*Steering Board*). Tämä muun muassa FISP:n ja Unescon edustajista koostuva pienempi ryhmä päättää mitalien lopullisesta jakautumisesta ja niiden saajista.

IPO-kilpailun viralliset arviointikriteerit ovat osuvuus (*relevance to the topic*), omaperäisyys (*originality*), filosofinen ymmärrys (*philosophical understanding of the topic*), argumenttien vakuuttavuus (*power of argumentation*) ja johdonmukaisuus (*coherence*). Perustavin kriteeri on osuvuus: esseen on vastattava aihettaan eli annettua sitaattia. Omaperäisyyden vaatimuksen takana puolestaan on pyrkimys saada opiskelijat pohtimaan aihetta itse eikä vain luettelemaan, mitä tunnetut filosofit ovat siitä sanoneet. Muut kriteerit lienevät itsestään selviä. Argumenttien vakuuttavuus, johdonmukaisuus ja filosofinen ymmärrys ovat perustavia filosofisia hyveitä. Samoja asioita arvostetaan kotimaisissa ylioppilaskirjoituksissakin. Ylioppilastutkintolautakunnan nykyiset filosofian arviointikriteerit ovatkin osuvuus, vakuuttavuus ja eheys eli johdonmukaisuus.

Suomi oli mukana olympialaisissa ensimmäisen kerran Tokiossa vuonna 2002 tuolloisen Opetushallituksen filosofian ja elämäntutkimustiedon opetusneuvoksen Pekka Elon aloitteesta. Vuodesta 2004 lähtien kisoihin on osallistuttu joka vuosi. Opetushallitus valtuutti heti alkuvuosina Filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajat FETO ry:n järjestämään kansalliset karsinnat ja opiskelijoiden valmentamisen kilpailuja varten. Toistaiseksi Suomi on ollut mitalien määrässä yksi kisojen menestyneimpiä maita. Toiminnan kustannukset katetaan muiden tiedeolympialaisten tavoin Opetushallituksen kautta, Opetus- ja kulttuuriministeriön avustuksilla.

Suomen karsinnat on järjestetty alusta lähtien kansainvälisenä yhteistyönä. Ensimmäisiin virallisiin Suomen karsintoihin kutsuttiin mukaan filosofian opettajia myös Baltian maista. Siksi olympialaisten mukaan mallinnetulle karsintakilpailulle annettiin nimeksi *Baltic Sea Philosophical Essay Event* (BSPEE). Kilpailu on sittemmin laajentunut merkittävästi ja parhaina vuosina BSPEE-kilpailuun on osallistunut lähes parikymmentä maata. Meksiko, Intia, Turkki ja Unkari ovat olleet jo pitkään vakio-osallistujia ja Norja on ollut kilpailun ak-

tiivisin osallistujamaa, mikä näkyy myös kilpailun palkintotaulukoissa. Itse olympialaisten mitalitilastoissa Suomi on kuitenkin vielä toistaiseksi pitänyt norjalaiset takanaan. BSPEE-kilpailun tulokset julkistetaan Opetushallituksen tiloissa Unescon Maailman filosofian päivänä marraskuun kolmantena torstaina. Voittoesseeitä voi käydä lukemassa kilpailun verkkosivuilla.⁵

Sykyisestä BSPEE-kilpailusta poimitaan nykyisin kymmenkunta parhaiten menestynyttä suomalaista lukiolaista olympialaisten valmennusryhmään, jolle järjestetään talven aikana kolmen viikonlopun laajuinen koulutus (yhteensä 30 tuntia). Ensimmäisenä viikonloppuna keskitytään tekstikatkelmien tulkintaan ja analyysiin, toisena harjoitellaan argumenttien laatimista ja kolmantena keskitytään esseen rakenteeseen ja tyyliin. Yksi koulutuskerroista on pidetty Tallinnassa eräänlaisena palkintona menestyneille opiskelijoille mutta myös testinä, miten opiskelijat pärjäävät ulkomailla. Valmennuksen päätteeksi kirjoitetaan lopullinen karsintaessee, jonka perusteella valitaan kaksi edustajaa olympialaisiin. Valinnan suoritti pitkään emeritusprofessori Ilkka Niiniluoto, mutta viime vuodet päätöksen on tehnyt trio, johon kuuluu edustajat Suomen Filosofisesta Yhdistyksestä (SFY)⁶, Suomen nais- ja feministifilosofien yhdistyksestä (NFY) sekä Helsingin yliopistosta filosofian tieteenalalta.

Koska opiskelijat eivät voi kilpailussa kirjoittaa suomeksi, koulutus pidetään ensisijaisesti englanniksi, joka on ollut suomalaisten kilpailijoiden osallistumiskieli. Ajattelun ja kirjoittamisen terävöittämisen ohella nimenomaan filosofisten käsitteiden omaksuminen englanniksi onkin lukiolaisille merkittävä haaste.

Periaatteessa filosofisessa esseessä oleellista on sisältö, ei kielitaito tai kielellinen kyvykkyys. Käytännössä asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. On selvää, että hyvä englannin kielen taito auttaa opiskelijaa menestymään olympialaisissa. Pelkkä hyvä arvosana ylioppilaskirjoituksista ei vielä takaa menestystä. Mikäli opiskelija ei kykene ilmaisemaan ajatuksiaan englanniksi ymmärrettävästi, matka luultavasti tyssää jo BSPEE-kilpailuun. Toisaalta on hyvä muistaa, että eri puolilla maailmaa englannin osaaminen on kovin kirjavaa, ja suomalainen keskivertolukiolainen on varsin vahvassa asemassa verrattuna monien muiden maiden nuoriin.

Englannin ylivalta on nykyisin merkittävä. BSPEE-kilpailussakin oli alun perin valittavana samat kielet kuin IPO:ssa, mutta muutama vuosi sitten päädyttiin pelkän englannin käyttämiseen, koska muita kuin englanninkielisiä tekstejä ei käytännössä saapunut lainkaan.⁷ Myös olympialaisissa muiden kuin englanninkielisten esseiden määrä on vähentynyt viime vuosina merkittävästi.

Tekstin tulkinta ja analysointi

Kolmesta valmennuskerrasta ensimmäinen aloitetaan tarkastelemalla lainausta René Descartesin teoksesta *Filosofian periaatteet* (1644). Sen johdannossa Descartes kirjoittaa seuraavasti:

”Olisin myös lisännyt mukaan jonkin opastavan sanan koskien tämän kirjan lukemisen tapaa, eli ilmaisien haluavani, että kirja käytäisiin aluksi kokonaan läpi romanin tavoin pakottamatta huomiokykyä kovin paljon ja pysähtymättä mahdollisesti kohdattaviin vaikeuksiin, vain jotta huomattaisiin suurin piirtein millaisia ovat käsittelemäni aihepiirit.”⁸

Koulutettavien tehtävänä on laatia itsenäisesti lainauksesta tulkinnat, joiden pohjalta keskustellaan. Kaikki voivat kommentoida tulkintoja ja tarjota niihin parannusehdotuksia. Descartesin tekstin käsittely on itsessään tulkinnan harjoittelua, mutta se myös antaa ohjeita tulkinnan tekemiseen käytännössä. Minkä tahansa tekstin tulkinta on hyvä aloittaa lukemalla se kokonaisuudessaan läpi, jotta siitä saa yleiskuvan. Vasta sitten on järkevä puurtua yksityiskohtiin.

Descartesin jälkeen analysoidaan lainausta Blaise Pascalin teoksesta *Mietteitä* (1669): ”[M]inusta on mahdollonta että voisi tuntea osat tuntematta kokonaisuutta, yhtä lailla kuin se että tuntisi kokonaisuuden tuntematta erikseen sen osia.”⁹ Edellisen lainauksen tavoin Pascal tarjoaa hyödyllisen ohjeen tulkinnan laatimiseen. Tutkittavan tekstin osat täytyy ymmärtää kokonaisuuden kautta ja kokonaisuus osien kautta, kuten muun muassa hermeneuttinen menetelmä kehottaa toimimaan.

Opiskelijoille tähdennetään, että tulkinnassa kannattaa erityisesti kiinnittää huomiota tekstissä esiintyviin sanoihin, jotka ilmaisevat eri väitteiden välisiä loogisia suhteita. Tällaisia ilmaisuja ovat muun muassa ”koska”, ”sillä” ja ”sen perusteella, että”. Ne sijaitsevat tekstissä yleensä välittömästi ennen perusteita. Samaten ”siispä”, ”täten”, ”siksi”, ”mistä seuraa”, ”joten” ja ”tämän perusteella” ilmaisevat vastaavasti johtopäätöstä.

Sanat ”kuitenkin”, ”silti” ja ”mutta” puolestaan kertovat, että seuraavat asiat ovat jotenkin jännitteessä aiemmin kirjoitetun kanssa. ”Jos... , (niin...)” ilmaisee, millä ehdolla jokin on totta. ”Ja” toteaa, että molemmat kyseisen sanan yhdistämät väitteet pitävät paikkansa. Sana ”tai” ilmaisee, että ainakin jompikumpi sen yhdistämisestä lauseista on tosi tai molemmat. Joissain asiayhteyksissä ”tai” voi myös esittää, että vain toinen lauseista on tosi eivätkä molemmat yhtä aikaa.

Koulutettaville esitellään niin sanottu suopeuden periaate. Sen mukaan pitäisi olettaa, että tulkitsijan näkökulmasta suurin osa kirjoittajan uskomuksista on järkeviä. Yleensä ei ole järkevä olettaa, että merkittävä ajattelijalla oli typerys, joka teki naurettavan virheen. Yleensä typeryksillä ei ole tapana päätyä tärkeiksi filosofeiksi. Suopeuden periaate ei silti tarkoita, että kirjoittaja on välttämättä oikeassa. Ajatuksena on pikemminkin, että tulkinnasta on hyvä tehdä mahdollisimman vahva. Jos teksti vaikuttaa typerältä, sen on todennäköisesti ymmärtänyt väärin.

Koulutettaville esitellään seuraava ohjeistus tulkinnan laatimiseen askel askeleelta: Ensimmäin on hyvä vain lukea teksti nopeasti läpi ja vasta sitten tutkia sitä huolellisemmin. On hyvä pitää mielessä, että onnistunut tulkinta yleensä vastaa tiettyihin kysymyksiin. Mihin ky-

symykseen lainaus pyrkii vastaamaan? Mikä on sen pääväite? Mitä perusteluita väitteen puolesta esitetään, jos sen tueksi ylipäätään annetaan perusteita? Mitä erotteluita kirjoittaja tekee? Miksi joku väittäisi jotain tällaista? Tekstiä lukiessa siihen voi lisätä korostuksia tai nuolia, mikäli se helpottaa hahmottamista. Lisäksi lainauksen väitteet ja argumentit on syytä kirjoittaa ylös omin sanoin. Usein vain luulemme ymmärtäneemme jotain ennen kuin joudumme ilmaisemaan sen itse.

Esseen kirjoittaminen kannattaa aloittaa pelkästään kertomalla omin sanoin, mitä lainauksessa lukee. Tekstiä ei siis pidä aluksi asettaa laajempaan asiayhteyteen. Esseen arvioijan on pystyttävä erottamaan kirjoittajan tekemän tulkinnan eri tasot. Ensimmäinen kirjoittajan on ensin tiivistettävä lainauksen kirjaimellinen sisältö. Valmennuksessa tällaista pelkkää referenttia kutsutaan ensimmäisen tason tulkinnaksi. Sen muodostamisessa auttaa aloitteleville maalareille usein annettu nyrkki-sääntö: ”Maalaa mitä näet, älä mitä tiedät.” Arvioijan on voitava erottaa ensimmäisen tason tulkinta varsinaisesta ajatuksesta, jonka opiskelija uskoo lainauksen välittävän, vaikkei se siinä suoraan luekaan. Tätä vastaavasti kutsutaan toisen tason tulkinnaksi.

Näiden kahden tulkinnan tason erottaminen toisistaan tuottaa usein paljon päänvaivaa valmennettaville. Ihmisillä on yleisesti vaikeuksia erottaa toisistaan, mitä on tarkalleen sanottu ja mitä he itse lukevat siihen mukaan. Siksi tulkinnan teoriaan tutustumisen lisäksi on tärkeä harjoitella tulkintojen tekemistä käytännössä ja kahden tulkinnan tyyppien erottamista kirjallisesti.

Argumentaatio

Koulutuksen toinen viikonloppu aloitetaan Monty Python -komediaryhmän sketsillä ”Argument Clinic”. Koulutettavia pyydetään tarkkailemaan, millainen argumentin määrittelmä videolla tarjotaan. Sketsissä annettu luonnehdinta kuuluu: ”Argumentti on toisiinsa liittyvien väitteiden sarja, jonka tarkoituksena on perustella jokin propositio.” Määrittelmä on käytännössä otettu suoraan *Oxford English Dictionary*stä, ja se kuvaa argumentin rakennetta ja funktiota melko hyvin. Argumentilla on kaksi pääosaa. Ensimmäinen on johtopäätös tai sanakirjan määrittelmässä propositio, josta argumentin esittäjä haluaa kuulijansa vakuuttaa. Toiseksi on perustelut, joiden tehtävänä on oikeuttaa väite. Perustelut vastaavat kysymykseen, miksi väitteeseen pitäisi uskoa.

Hyvän argumentin perusteluiden on oltava tosia tai vähintään uskottavia. Parhaat perustelut ovat yleisesti hyväksytyjä, vaikka filosofiassa sellainen onkin harvinaista. Jos perustelut ovat tosia tai uskottavia, niiden ansiosta myös perusteltavan väitteen pitäisi olla tosi tai uskottava. Toisin sanoen hyvässä argumentissa uskottavat perustelut takaavat johtopäätöksen uskottavuuden tai ainakin lisäävät sitä. On kuitenkin tärkeä ymmärtää, että perustelujen uskottavuus on eri asia kuin se, että ne lisäävät perusteltavan väitteen uskottavuutta. Johtopäätöksen uskottavuus riippuu perustelujen uskottavuuden ohella

”Ihmisillä on taipumus käyttää vähemmän aikaa sellaisten argumenttien kriittiseen arviointiin, joiden lopputuloksen he ovat halukkaita hyväksymään. Lisäksi ihmiset tyypillisesti etsivät vain omia näkemyksiään tukevia perusteita, mutta eivät yhtä innokkaasti yritä löytää niistä heikkouksia.”

siitä, seuraako johtopäätös niistä. Ei siis vielä riitä, että perustelut ovat tosia tai että perusteltava väite seuraa niistä. Molempien ehtojen on toteuduttava yhtäaikaaisesti.

Argumentti on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki. Tätä havainnollistetaan valmennuksessa yksinkertaisen argumentin avulla:

- (1) Jos Tarja Halonen on Suomen tasavallan presidentti, Suomen tasavallan presidentti on nainen.
- (2) Tarja Halonen on Suomen tasavallan presidentti.
- (JP) Suomen tasavallan presidentti on nainen.

Vaikka päätelmä näyttää äkkiseltään uskottavalta, siinä kuitenkin sanotaan, että Tarja Halonen on Suomen *tasavallan* presidentti. Tämä ei pidä enää paikkaansa, sillä termi ‘tasavallan presidentti’ tarkoittaa nykyistä valtionpäämiestä, ja entisiä kuten Halosta kutsutaan yksinkertaisesti presidenteiksi. Perusteltava väite seuraa loogisesti perusteista, eli se on johdettavissa tai pääteltävissä niistä. Toinen perustelu on kuitenkin argumentin heikko lenkki. Se on epätosi, joten perustelut eivät pysty takaamaan väitteen totuutta.

Hyvien perustelujen ei tarvitse todistaa, että perusteltava väite on tosi, mutta niiden on ainakin lisättävä sen uskottavuutta. Tälle vähimmäisehto on, että ne ovat oleellisia eli relevantteja väitteen kannalta. Perustelut ovat relevantteja, jos ne yhdessä vähentävät jonkin perusteltavan väitteen kanssa yhteensopimattoman väitteen uskottavuutta. Niiden on siis oltava vähemmän yhteensopivia vaihtoehtoisten väitteiden kanssa. Toisin sanoen relevantit perustelut kasvattavat perusteltavan väitteen uskottavuutta vähentämällä muiden vaihtoehtojen uskottavuutta. Koulutuksessa relevanssia havainnollistetaan seuraavalla G. E. M. Anscomben ja Ludwig Wittgensteinin keskustelulla, joka löytyy Anscomben teoksesta *An Introduction to Wittgenstein’s Tractatus*:

[Wittgenstein] esitti minulle kerran kysymyksen: ’Miksi ihmiset sanovat, että oli luonnollista ajatella auringon

kiertävän maapalloa sen sijaan, että maapallo pyöri akselinsa ympäri?’ Vastasin: ’Varmaan siksi, että näytti siltä, kuin aurinko kiertäisi maapalloa.’ ’No’, hän kysyi, ’miltä se olisi näyttänyt, jos se olisi *näyttänyt* siltä, että maa pyöri akselinsa ympäri?’¹⁰

Wittgensteinin ajatus on, että kumpikin vaihtoehto näyttää suurin piirtein samalta. Auringon eri sijainnit taivaankannella voi periaatteessa selittää yhtä lailla sillä, että aurinko kiertää maata ja sillä, että aurinko on paikallaan, mutta maa pyörii akselinsa ympäri. Havainto auringon eri sijainneista ei pysty poissulkemaan sitä vaihtoehtoa, että maa pyörii akselinsa ympäri. Sama havainto sopii yhtä hyvin yhteen kummankin vaihtoehtojen kanssa. Tämä osoittaa, että on aina syytä pohtia, sulkevatko esitetyt perustelut muut oleelliset vaihtoehdot pois.

Koulutuksessa harjoitellaan myös erilaisten vastaesimerkkien käyttämistä, koska kilpailussa niitä on hyvä etsiä lainauksessa esitetyille väitteille ja argumenteille. Valmennuksessa käsitellään kahdenlaisia vastaesimerkkejä. Ensinnäkin on vastaesimerkkejä yksittäisiä väitteitä kohtaan. Tällaisia ovat muun muassa poikkeukset määritelmiin ja yleistyksiin. Esimerkiksi yksikin musta joutsen osoittaa, etteivät kaikki joutsenet ole valkoisia. Lisäksi on vastaesimerkkejä argumenttien muotoa kohtaan. Tällaisen vastaesimerkin voi laatia muotoilemalla tilanteen, jossa annetut perustelut ovat tosia, mutta perusteltava väite epätosi.

Valmennettavia kehoitetaan myös parhaansa mukaan välttämään vahvistusvinoumaa tai -harhaa. Ihmisillä on taipumus käyttää vähemmän aikaa sellaisten argumenttien kriittiseen arviointiin, joiden lopputuloksen he ovat halukkaita hyväksymään. Lisäksi ihmiset tyypillisesti etsivät vain omia näkemyksiään tukevia perusteita, mutta eivät yhtä innokkaasti yritä löytää niistä heikkouksia. Jos siis esseen kirjoittaja uskoo kehittäneensä loistavan argumentin, hänen kannattaa joka tapauksessa miettiä mahdollisia vastaesimerkkejä argumenttinsa perusteluille ja tilanteita, joissa perustelut pitävät paikkansa, mutta

johtopäätös ei. Mikäli kirjoittaja on huomionut ainakin kaikkein ilmeisimmät vastalauseet, se vahvistaa hänen argumentaationsa uskottavuutta.

Kirjoittajan on silti hyvä välttää analyysin paralyysiiä. Ei siis kannata käyttää kirjoitustilanteessa kaikkea aikaansa vastaamalla kaikkiin mahdollisiin vasta-argumentteihin. Neljässä tunnissa kirjoitetun esseen ei oleteta tarjoavan täydellistä argumenttia, hyvä tai uskottava argumentti riittää. Lisäksi uusia ajatuksia voi muodostua tekstiä kirjoittaessa. Essee, joka on saatu valmiiksi annetussa ajassa, on parempi kuin täydelliseksi suunniteltu essee, joka jäi kesken.

Esseen rakenne ja tyyli

Kolmas valmennuskerta aloitetaan listaamalla pareittain hyvän esseen ominaisuuksia. Pienenä vinkkinä annetaan, että kannattaa lähteä liikkeelle siitä, millainen on huono essee. Yleensä virheet on helpompi havaita kuin onnistumiset, ja hyvä essee välttää tyypillisimmät heikkoudet. Sitten yhdessä käsitellään listattuja hyviä ja huonoja piirteitä. Sen jälkeen tarkastellaan yksityiskohtaisemmin hyvän esseen rakennetta ja tyyliä.

Jokainen essee – ja oikeastaan mikä tahansa proosateksti – sisältää kolme osaa: alun, keskikohdan ja lopun. Jokaisella näistä on oma tehtävänsä. Hyvän esseen alussa esitellään käsiteltävä aihe. Alussa lukijaa voidaan esimerkiksi motivoida kertomalla, miksi aihe on tärkeä tai kirjoittajan lähestymistapa arvokas. Tämä antaa perusteen jatkaa lukemista. Alussa myös annetaan välttämättömät taustatiedot tai esitetään kysymys, johon essee vastaa. Olympialaisesseen alussa on selitettävä omin sanoin, mitä lainauksessa on sanottu.

On myös hyvä pitää mielessä, että esseettä ei tarvitse kirjoittaa järjestyksessä alusta loppuun. Alku voidaan kirjoittaa viimeiseksi, kun varmuudella tiedetään, mitä essee muuten sisältää. Joka tapauksessa kirjoittajan on hyvä lukea koko essee loppuksi ja muotoilla alku muuhun tekstiin sopivaksi.

Hyvän esseen keskikohta on sisällöltään tärkein ja tavallisesti koko tekstin laajin osa. Keskikohdassa esitetään argumentit oman kannan puolesta ja vastataan vasta-argumentteihin. Tarpeen vaatiessa siinä voidaan myös syventää lainauksesta esitettyä tulkintaa. Tosin on yleensä parempi, että tulkinta tehdään vain esseen alussa. Muuten lukijalle saattaa syntyä vaikutelma, että esseellä ei ole selkeää rakennetta.

Lukijalle ei pitäisi jäädä esseen luettuaan sellainen olo, että se päättyi kesken. Siksi lopussa on hyvä esimerkiksi kerrata tekstin tärkeimmät kohdat. Esseen alku ja loppu muodostavat kokonaisuuden: alussa tulisi esittää kysymys tai väite ja lopussa vastata kysymykseen tai vahvistaa väite.

Hyvä essee on yhtenäinen kokonaisuus, joka etenee loogisesti. Kirjoittajan pitäisi siis välttää hyppimistä edestakaisin. Tekstin lukemisen jälkeen pitäisi jäädä sellainen vaikutelma, että jokin aihe oli esitelty, käsitelty ja summatu. Tämän vuoksi on hyvä suunnitella essee ja sen rakenne etukäteen. Tässä voi hyödyntää esimerkiksi rans-

kalaisia viivoja tai käsittekarttaa. Jos sen sijaan kirjoittaa asiat vain sitä mukaa kun ne juolahtavat mieleen, tekstin rakenne on harvoin miellyttävä tai selkeä.

Loogisen ja perusteellisen kilpailuesseen rakenne voi olla esimerkiksi seuraavanlainen: Alku sisältää johdannon ja lainauksen analyysin. Johdannossa esitellään lyhyesti kirjoittajan pääväite, joka joko tukee lainauksen näkemystä tai kritisoi sitä. Esseessä voidaan myös väittää, että lainauksen väitteen puolesta ja vastaan on yhtä vahvat perusteet, joten siihen ei voi oikeutetusti ottaa kantaa. Tämän kannan perustelu on kuitenkin vaikeaa, koska silloin periaatteessa pitäisi argumentoida yhtä vahvasti kahden väitteen puolesta yhden sijaan. Siksi tällaista lähestymistapaa ei pidetä erityisen suositeltavana.

Tekstin keskikohdassa annetaan argumentit oman kannan puolesta ja käsitellään ainakin yksi vasta-argumentti. Oman näkemyksen puolustamiseen kannattaa yleensä käyttää enemmän tilaa kuin vasta-argumenttien käsittelyyn. Kannalle pitää olla riittävä oikeutus, jotta se olisi uskottava. Ei voi vain olettaa olevansa oikeassa ja sitten osoittaa, että omaa näkemystä kohtaan esitetty kritiikki ei ole riittävän vahvaa. Muuten syyllistyy tietämättömyyteen vetoamiseen ja todistustaakan epäreiluun siirtämiseen vastustajien harteille. Esseen lopussa on hyvä esittää jonkinlainen yhteenveto tai tiivistelmä, jossa kerrataan hyvin lyhyesti oma kanta suhteessa varsinaiseen keskusteluun ja kiteytetään, miksi se on vaihtoehtoja parempi.

Valmennuksessa käsitellään myös tekstin muoto-seikkoja. Esimerkiksi kappalejako on tärkeä, koska se helpottaa tekstin lukemista ja seuraamista. Jokaisen kappaleen pitäisi muodostaa itsenäinen kokonaisuutensa. Sen tulisi kuitenkin myös olla sidoksissa edeltävään ja seuraavaan kappaleeseen, jotta kappaleet eivät tunnu irrallisilta. Lisäksi tekstin lukemista helpottavat lyhyet virkkeet. Yleensä selkeässä virkkeessä on korkeintaan kolme lausetta. Tämä ei ole mikään ehdoton totuus, mutta se on hyvä nyrkkisääntö.

Luonnollisesti kilpailuesseissä on myös kiinnitettävä huomiota tekstin filosofiseen sisältöön. On enemmän ja vähemmän tyylikkaita tapoja osoittaa filosofista osaamistaan. Esimerkiksi filosofisten käsitteiden käytössä on oltava huolellinen. Filosofisen käsitteen oikea soveltaminen vaikka vain ohimennen kertoo lukijalle, että kirjoittaja tietää, mitä tekee. Käsitteitä ei siis tarvitse aina määritellä, mutta mitä oleellisempi se on esseelle, sitä enemmän perusteita on huolelliselle määrittelylle. Itse asiassa parhaimmillaan – tai pahimmillaan – koko essee voi koostua jonkin keskeisen filosofisen käsitteen määrittelystä. Tosin tämä ei ole erityisen tyyppistä. Käsitteiden määrittelystä ei kuitenkaan ole yleensä haittaa. Se sulkee pois virheellisiä tulkintoja ja osoittaa, että kirjoittaja tietää, mitä tekee. Jos ajatus ”Hmm... pitäisiköhän tämä käsite määritellä...” edes käväisee kirjoittajan mielessä, se on vahva vihje sen puolesta, että käsite tosiaan kannattaa määritellä.

Esseessä ei pidä käyttää käsitteitä tai sanoja, joita kirjoittaja ei tunne. Siitä jää hyvin luultavasti kiinni, koska kilpailussa esseiden arvioijat ovat opettajia ja tutkijoita. He tuntevat erittäin todennäköisesti aiheen kilpailijaa

perusteellisemmin. Kirjoittajalla on aina muita vaihtoehtoja, joten oikeaa vastausta ei kannata arvailla, mikäli sitä ei tiedä.

Kilpailussa ja yliopistolla filosofian opintojen alkuvaiheessa on hyödyllistä kuvitella, että lukija olisi ainakin jossain määrin filosofisesti sivistymätön, laiska ja pahan- tahtoinen – mutta älykäs.

Filosofisesti sivistymättömälle pitää selittää, mitä es- seessä tapahtuu ja miksi. Selittämällä filosofiset käsitteet ja argumentit perusteellisesti osoittaa myös itse osaavansa asiansa. Ei kuitenkaan kannata kirjoittaa kuin lukija olisi lapsi. Häntä ei siis pidä väheksyä ja kaikkea ei tarvitse avata. On esimerkiksi yleistä tietoa, mitä sana ”empiirinen” tarkoittaa. Sen tietäminen ei edellytä filosofian opintoja.

Laiska lukija ei halua nähdä vaivaa. Hän ei jaks- a ajatella itse, joten kirjoittajan on ajateltava hänen puo- lestaan. On siis hyvä näyttää mahdollisimman selkeästi, miten argumentaatio etenee.

Kirjoittajalle teksti on yleensä – ainakin toivottavasti – selkeä ja ymmärrettävä. Onhan hän sentään ajatellut sen sisällön läpi. Lukija ei kuitenkaan pysty kurkis- tamaan kirjoittajan mieleen. Hän tietää vain sen verran, minkä hän pystyy lukemaan. Siksi kirjoittajan kannattaa lukea oma tekstinsä pahantahtoisesti. Silloin on hel- pompi paikallistaa epäselvyydet.

Pahantahtoinen lukija tulkitsee tekstin aina epäsuo- peasti, kun se on mahdollista. Kirjoittajan täytyykin pyrkiä välttämään kaksoismerkityksiä tai epäselvyyksiä. Essee on syytä kirjoittaa kuin lukija olisi vastustaja, jota on kuitenkin pakko miellyttää. Esimerkiksi voisi kuvi- tella, että hän pystyy päättämään, palkataanko kirjoittaja töihin tai saako hän opiskelupaikan.

Huonoista ominaisuuksistaan huolimatta lukija on kuitenkin syytä kuvitella hyvin älykkääksi. Ei voi siis luottaa siihen mahdollisuuteen, että hän ei pystyisi huo- maamaan tekstin heikkouksia. Esseessä kannattaakin ratkoa esittämänsä näkemyksen suurimmat ongelmat, ja ne on syytä tuoda julki. Tosin ei tarvitse erikseen pai- nottaa ylitsepääsemättömiä ongelmia, mikäli sellaisia jäi annetuista perusteluista huolimatta.

On turvallisempaa pyrkiä selkeyteen esimerkiksi tai- teellisuuden sijaan. Jotkut todella hienot esseet ovat raken- teellisesti kunnianhimoisia, mutta todennäköisesti lukio- lainen ei ole vielä tämän tasoinen kirjoittaja. Kannattaa silti välttää puisevaa tyyliä, jos siihen pystyy. Myöskään esseen rakenteen kanssa ei kannata ottaa suuria vapauksia, koska tuomarit odottavat esseevastausta. He saattavat kil- pailussa vähentää pisteitä jo pelkästään sen vuoksi, ettei kirjoituksen rakenne ole oikeanlainen.

Ironia ja sarkasmi eivät yleensä toimi akateemisissa tai puoliakateemisissa teksteissä. Ylipäätään kannattaa kunnioittaa sitä osapuolta, jota vastaan argumentoi. Sille on syynsä, miksi suurten filosofien ajattelua arvostetaan niin paljon, että sitä hyödynnetään esimerkiksi kansain- välisissä esseekilpailuissa.

Daniel C. Dennett on esittänyt seuraavan ohjeen kirjassaan *Intuition Pumps and Other Tools for Thinking* (2013):

”Miten laaditaan onnistunut kriittinen kommentaari:

1. Yritä ilmaista kritisoitavan henkilön kanta niin sel- keästi, eloisesti ja reilusti, että hän sanoisi: ’Kiitos! Oli- sinpa itse osannut ilmaista asian noin hyvin.’
2. Luettele kaikki seikat, joista olet samaa mieltä kri- tiikkisi kohteen kanssa, varsinkin jos niistä ei vallitse yleistä tai laajaa yksimielisyyttä.
3. Jos olet oppinut kohteeltasi jotain, sinun pitäisi mainita se.
4. Vasta kaiken tämän jälkeen saat esittää ensimmäisen kriittisen kommentisi tai vastaväitteesi.”¹¹

Seuraamalla Dennettin ohjeita pystyy todennäköi- sesti kirjoittamaan tekstin, joka on kunnioittava ja joka esittää onnistuneesti kritisoitavan näkökulman.¹²

Lukion filosofian opettajat voivat tilata tämän syksyn BSPEE-kilpailun aiheet osoitteesta bspee.international@gmail.com. Aiheet lähetetään kaikille ne tilanneille perjantaina 7.10. Kilpailuaika on 10.–28.10. Lisätietoja BSPEE:n verkkosivuilta tai edellä mainitusta osoitteesta kysymällä.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 ”Ajattelevassa sielussa vaikutelmat ovat aistimusten asemassa, ja kun se myöntää tai kieltää niiden hyvyyden tai pahuuden, se vält- tää tai tavoittelee. Tämän vuoksi sielu ei koskaan ajattele ilman vaikutelmaa.” Aristoteles, *Sielusta* teoksessa *Teokset V*. Suom. Kati Näätsaari, selitykset Juha Sihvola. Gaudeamus, Helsinki 2006, 431a15–17.
- 2 Amanda Häkkisen esseen ja kaksi muuta viime vuosina menesty- nyttä suomalaista kilpailuesseettä voit lukea numeron verkkosivul- ta: netn.fi/lehti/niin-nain-322
- 3 Kansainvälisten filosofian olympialaisten viralliset kotisivut: www. philosophy-olympiad.org/
- 4 Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie -organisa- tion kotisivut: www.fisp.org/
- 5 Baltic Sea Philosophical Essay Event -kilpailun kotisivut: bspee. wordpress.com/
- 6 Suomen Filosofinen Yhdistys on FISP:n jäsen. Ilkka Niiniluoto on aikanaan toiminut kummankin yhdistyksen hallituksessa.
- 7 Sopivan sitaatin löytäminen kaikilla IPO:n neljällä virallisella kielellä on hankalaa ja aikaavievää työtä sekä rajoittaa valittavissa olevien sitaattien määrää merkittävästi. Työ oli myös kerta toisen- sa jälkeen turhempaa, kun muita kuin englanninkielisiä esseitä ei enää tullut mistään.
- 8 René Descartes, *Filosofian periaatteet* (Principia philosophiae, 1644). Teoksessa *Teokset III*. Suom. Mikko Yrjönsuuri, Jari Kaukua, Sami Jansson & Tuomo Aho. Gaudeamus, Helsinki 2003, 31.
- 9 Blaise Pascal, *Mietteitä* (Pensées, 1670). Suom. Martti Anhava. WSOY, Juva 1996, XV: 199.
- 10 G. E. M. Anscombe, *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. Harper Torchbooks, New York 1965, 151.
- 11 Daniel C. Dennett, *Intuition Pumps and Other Tools for Thinking*. W. W. Norton & Company, New York 2013, 33.
- 12 Frank Murphy on kirjoittanut filosofian olympialaisista englan- ninkielisen esittelytekstin: International Philosophy Olympiad: A Writing Challenge for Young Philosophers. *Journal of Didactics of Philosophy*. Vol. 1, No. 1, 2017, 49–66. Sen lopussa on esitetty yksityiskohtaiset ohjeet kilpailuesseen kirjoittamiseen. Murphyn artikkeliin tutustuminen on suositeltavaa, mikäli haluaa lisätietoja olympialaisista tai ohjeita esseen kirjoittamiseen.